

מתן

על הפרק

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

תהילים משנור תמ"ט"ס

הקדמה

מזמור קמ"ז הוא מזמור הלל הקורא לשבח את ה' על שלטונו בטבע ובהיסטוריה. המזמור נחלק לשלושה חלקים אשר כל אחד מהם פותח בפנייה להלל את ה'. הבית הראשון והשלישי עוסקים בגאולת ירושלים והתמה שלהם לאומית בעיקרה, ואילו הבית השני אינו כולל את בניית ירושלים והתמה שלו אוניברסאלית.

בית ראשון (א-ו)

- (א) הַלְלוּ יְהוָה כִּי טוֹב זִמְרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי נְעִים נָאֹה תְהִלָּה.
- (ב) בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַם ה' נְדַחֵי יִשְׂרָאֵל יִכְנָס.
- (ג) הָרַפָּא לְשִׁבְרֵי יָב וּמְחַבֵּשׁ לְעַצְבוֹתֵם.
- (ד) מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים לְכֻלָּם שְׁמוֹת יִקְרָא.
- (ה) גְּדוֹל אֲדוֹיְנוּ וְרַב כֹּחַ לְחַבּוֹנָתוֹ אִין מִסְפָּר.
- (ו) מְעוֹדֵד עַנּוּיִם ה' מִשְׁפִּיל רְשָׁעִים עַדִּי אֶרְאֶךְ.

בית שני (ז-ט)

- (ז) עֲנֵנו יְהוָה בְּתוֹדָה זָמְרֵנוּ לְאֱלֹהֵינוּ בְּכָבוֹד.
- (ח) הַמְכַסֶּה שְׁמַיִם בְּעָבִים בְּעֵינֵי הַמַּכִּין לְאֶרֶץ מִטָּר הַמְצַמֵּיחַ הַרִים הָצִיָּה.
- (ט) נוֹתֵן לְבִהְמָה לְחִמָּה לְבָנֵי עֵרֶב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ.
- (י) לֹא בְּגִבּוֹרַת הַסּוּס יִחְפָּץ לֹא בְּשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצָה.
- (יא) רוֹצֵה ה' אֶת יִרְאָיו אֶת הַמִּיֻחָלִים לְחַסְדּוֹ.

בית שלישי (יב-כ)

- (יב) שִׁבְחֵי יְרוּשָׁלַם אֶת ה' הַלְלֵי אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן.
- (יג) כִּי חֲזַק בְּרִיחֵי שְׁעָרֶיךָ בְּרֹב בְּנֵיךָ בְּקוֹרְבֶךָ.
- (יד) הַשֵּׁם גְּבוּלֶךָ שְׁלוֹם חֵלֶב חַטִּיִּם יִשְׂבִּיעֶךָ.
- (טו) הַשְׁלַח אֲמַרְתוּ אֶרֶץ עַד מְהֵרָה יִרוּץ דְּבָרוֹ.
- (טז) הַנְּתַן שְׁלֵג כְּצֶמֶר כְּפוֹר כְּאֶפֶר יִפְזֶר.
- (יז) מִשְׁלִיךְ קִרְחוֹ כְּפִתִּים לִפְנֵי קִרְתּוֹ מִי יַעֲמֵד.
- (יח) יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּמְסַם יִשָּׁב רוּחוֹ יִזְלוּ מַיִם.
- (יט) מִגִּיד דָּבָרוֹ דְּבָרָיו לִיעֲקֹב חֲקִיו וּמִשְׁפָּטָיו לִישְׂרָאֵל.
- (כ) לֹא עֲשֵׂה כֹן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בְּלִי יָדְעוּם הַלְלוּ יְהוָה.

מתי נכתב המסאור?

1. האם מדובר בגאולה עתידית או בתקופת בית שני? עיינו בדברי הרד"ק מחד גיסא ובמקבילות מישעיהו מאידך גיסא:
רד"ק: הללויה אז, כשימלוך ה', הללויה כל בני עולם! שתכירו אז מלכותו. ואז יהיה זמר שלכם טוב ונעים, ותהלתכם תהיה נאוה. נאוה - האל"ף נחה; וענינו כמו 'נאה'. (ב) בונה ירושלם ה' - ואז יבנה ה' ירושלם ויכנס נדחי ישראל אל אדמתם.
ישעיהו כז, יג: ביום ההוא, יתקע בשופר גדול, ובאו האבדים בארץ אשור, והנדחים בארץ מצרים; והשתחוו לה' בהר הקדש, בירושלם.
ישעיהו יא, יב: ונשא נס לגוים, ואסף נדחי ישראל. ונפצות יהודה יקבץ מארבע פנפות הארץ.
ישעיהו נו, ז-ח: והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי עולתיהם וזבחייהם לרצון על-מזבחי כי ביתי בית-תפלה יקרא לכל-העמים. נאם אדני יהוה מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו.

ההלל במסאור

2. כפי שציינו לעיל, למזמור שלושה חלקים שאותם פותח בעל המזמור בקריאה להלל ולשבח את ה'. ואכן, שם ה' מופיע בפרק שמונה פעמים, והפועל ה,לל בהטיותיו השונות חוזר ארבע פעמים. מי נקרא להלל את ה' בכל בית? האם ההלל הוא אוניברסלי או לאומי?

הסיבות לטבח המזבחים במסאור

3. א. עיינו בטבלא המצורפת. על מה משבח בעל המזמור את ה' בכל אחד מן הבתים?
 ב. מהו לדעתכם היחס בין שבח ה' כגואל העם, לבין שבחו על שליטתו בטבע?

בית ראשון (א-ו)	בית שני (ז-יא)	בית שלישי (יב-כ)
(ב) בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס. (ג) הרפא לשבויי לב ומחפש לעצבותם. (ד) מונה מספר לפוכבים לכלם שמות יקרא. (ה) גדול אדונינו ורב כח לתבונתו אין מספר.	(ח) המכסה שמים בעבים המכין לארץ מטר המצמיח הרים חציר. (ט) נותן לבהמה לחמה לבני ערב אשר יקראו.	(יג) כי חזק בריחי שעריך בנה בנה בקרבך. (יד) השם גבולך שלום חלב חטים ישביעה. (טו) השלח אמרתו ארץ עד מהרה ירוץ דברו. (טז) הנתן שלג כצמר כפור כאפר יפזר. (יז) משליו קרחו כפתים לפני קרתו מי יעמד. (יח) ישלח דברו וימסם ישב ריחו וזלו מים.

היחס בין טוב ה' לבין ההתלהלות האנושית

4. עיינו בפסוקים ו, י-יא, יט-כ. האם טוב ה' שבאתיו בעל המזמור משבח את ה' הוא טוב בלתי תלוי או שמא הוא מותנה בהתנהגות אנושית הולמת? האם לדעתכם יש הבדל במינוחים בין שלושת בתי המזמור?

להבנת משמעות הדברים עיינו בדבריה של ד"ר שוורץ:

ההבדל בין הבית הראשון לבית השלישי משקף שתי תפיסות שונות ביחס לגאולת העם: התפיסה הבלתי מותנית, לפיה גאולת ישראל וחידוש הברית עמו נעשית ביוזמה א-להית ללא תלות במעשי העם, והתפיסה המותנית הרואה במעשי העם תנאי לגאולתו, ושמה דגש על הדידיות. התפיסות ניצבות בדרך כלל בנפרד בטקסטים שונים, ובעיקר בספרות הנבואה. התפיסה הבלתי מותנית מובעת במקומות שונים בנבואות ישעיהו מ-נד כדוגמת מ, א-יא, בנבואות ירמיהו כגון לא; ל-לא; לב, מ-מב; ובנבואות יחזקאל, כפי שעולה למשל מפרק לד, יא-טז. התפיסה המותנית מופיעה במובהק בדברים ל, א-ה, ו' וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֶל-לְהִיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר אֶנְכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם וּבְנִיחָה וּבְנִיחָה כְּכֹל לְבַבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ. וְשָׁב ה' אֶל-לְהִיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבְּצָה מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפְצִיחָה אֶל-לְהִיךָ שְׁמָה" (ב-ג), וכן בנבואות ישעיהו בפרקים א-לט (לדוגמה א, טז-כ), ירמיהו ג, ו-יג, יט; ד, ב; כד, ד-ז; וכת, י-טו, המצוי בזיקות הדקות לדברים ל, א-י, וכן בפרק לא, טו-כב. הסברים שונים הוצעו ליישוב התפיסות השונות במיוחד כאשר הם מופיעים אצל אותו נביא. לענייננו נראית האפשרות שהן נותנות מענה תיאולוגי לתקופות שונות ורלבנטיות אפוא לזמנים שונים. כך למשל אפשר לשער שהתפיסה הבלתי מותנית רלבנטית לזמנים בהם מצוי העם במשבר תיאולוגי ובספק אשר לתקפותה של הברית עם ה'. או אז יש לעודד את העם שהגאולה תבוא בחסד האל וברצונו, ללא תלות במעשי העם ועל אף חטאיו. התפיסה המותנית לעומת זאת ראויה להיאמר בזמנים טובים בהם יש סכנה שהעם ישכח את מחויבותו לברית, ויזנח את חלקו בברית עם האל. זאת כדי לעודדו לשמור את המצוות כדי לא להיענש ולגלות מן הארץ.

הופעת התפיסות הללו זו לצד זו במזמור קמו מעלה את האפשרות שמשקפת ממנו ההבנה שמדובר ברעיונות המשלימים זה את זה, ושתפיסה אחת אינה מוציאה את חברתה. במלים אחרות מהמזמור עולה שיש לאחוז בשתי התפיסות בה בעת ולהאמין מחד גיסא שהאל גואל את העם גם אם אינם זכאים לכך, וכך אין להתיימשך בזמנים קשים. ומאידך להקפיד על שמירת התורה מתוך הבנה שאלמלא כן לא יארכו ימיהם בארץ, ואין להיתפס לשאננות המאפיינת ימים טובים. חיזוק להצעה זו מצוי בכך שהתפיסה הבלתי מותנית מופיעה בהקשר הבית הראשון במזמור המדגיש את הטבת מצבם הנפשי של נדחי ישראל שבוירי הלב, ואילו התפיסה המותנית מופיעה בהקשר הבית השלישי בו מודגש מצבה הטוב של העיר.

איוזן עדין בין שתי תפיסות הגאולה עשוי להלווה יפה את ימי שיבת ציון אליהם שייך המזמור שלפנינו, בהם זכר החורבן מהדהד מחד גיסא, על המשבר התיאולוגי שהוא עורר, וניצני התקווה מפעמים מאידך גיסא, כאשר ירושלים בתהליך בנייה ושיקום בתהליך שיבת העם לארץ. בימים אלה יש ערך רב למסר מורכב זה של הגאולה על שני פניה.

שירת ה' בזמננו

5. בבית השלישי מודגש ששליטת ה' בטבע עלולה להרע לאדם. מדוע נכרכת בניית ירושלים כאן דווקא עם היבט זה של שליטת ה' בעולם? עיינו בדבריה של ד"ר שוורץ:

... שליטת האל בטבע באמצעות דברו והרמיזה לציות ולסנקציות הכרוכות באי ציות מביאים להבחנה היסודית בין ישראל לעמים, הנובע מכך שרק לישראל נמסרו משפטים וחוקים להם יש לציית: "מִגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב וְלְיִשְׂרָאֵל וְלְיִשְׂרָאֵל: לֹא עֲשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בְּלִ יָדְעוּם" (יט-כ). כך, בפסוקי החתימה נוצרת הקבלה בין ישראל לטבע, שכן האל הגיד דברו לישראל, הנדרשים במשמעות לציית לחוקיו ולמשפטיהם, בדומה לטבע הפועל מכוח דבר האל הרץ לקיים את שליחותו. השימוש החוזר במילה "דבר" עבור הטבע ועבור ההתגלות לישראל מחזקת זאת: יִשְׁלַח דְּבָרָו (יח) // מִגִּיד דְּבָרָיו (יט).

¹ ש' שוורץ, גשר על פני מים סוערים - עיון במזמור קמו, ט"פ

הרבה

לרגל סיום ספר תהילים...

שיר עתיק, זלדה מישקובסקי

שיר עתיק עד מאוד
הקיצני לחיים
כאשר גירש
את נמיכות הרוח מקירבי
בשפתי מלכים.

שיר דור שנדם
לפני עידן ועידנים
הקיצני לחיים.

בראשית ברא אלהים, רבקה מרים

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים
אֶת הַשָּׁמַיִם שֶׁבַעֲצָם אֵינָם
וְאֶת הָאָדָמָה שְׁרוּצָה בָּם לְגַעַת.
בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים
חוּטִים מְתוּחִים בִּינֵיהֶם
בֵּין הַשָּׁמַיִם שֶׁבַעֲצָם אֵינָם
וּבֵין הָאָדָמָה הַמְּשׁוּעָת.
וְאֶת הָאָדָם הוּא יָצַר
שֶׁהָאִישׁ הוּא תַפְלָה וְהוּא חוּט
נוֹגֵעַ בְּמָה שְׁאֵינָנוּ
בְּמַגָּע שֶׁל רֶךְ וְדַקוּת.

ש"י עגנון, תמול שלשום

מקום אחד יש בירושלים שאני הולך לשם פעם אחת בשנה בחג השבועות
וזהו קברו של דוד המלך, לפי שדוד המלך חביב עלי מכל היהודים שבעולם.
מלך אדיר שהיה טרוד כל הימים במלחמות עם כל הרשעים,
ואף היהודים להבדיל היו בוודאי מטרידים אותו הרבה,
ואף על פי כן היה לוקח לו זמן לנגן בכינור ולעשות מזמורים.
מלך זה היאך לא אוהב אותו? . . .
הולך לי ומהרהר לי במלך ישראל, היאך היה נוטל כינורו ומנגן לו,
ודרך הילוכי בת קולם של אותם הניגונים המתוקים שעשה מהם תהלים ממתיקה לי את דרכי.